

Een gedragen bodemvisie: belangen en kennis betrekken & doorwerking borgen

Versie 1.1 – 23-10-2009

Opgesteld door: Mike Duijn (TNO), Gerald Jan Ellen (TNO), Linda Maring (Deltares)

Aanleiding voor de cursus

Het bodemwerkveld is aan het veranderen. Aan de ene kant treedt een verbreding op, van bodemsanering krijgt de beleidsmedewerker te maken met duurzaam bodembeheer. Nieuwe opgaven en functies zijn ontstaan, zoals bodemenergie (WKO en geothermie), CO₂-opslag in de bodem, aardkundige monumenten, ecosysteemdiensten en het benutten van de bodem bij klimaatrobuuste inrichting van de ruimte. Ook is het werkveld aan het decentraliseren. De Rijksoverheid legt steeds meer taken en bevoegdheden bij provincie en gemeente. Om hieraan vorm te geven is het convenant bodemontwikkelingsbeleid en spoedlocaties ondertekend op 10 juli 2009 door het Rijk, IPO, VNG en UvW.

De decentrale overheden hebben het Rijk om steun gevraagd bij het vormgeven van beleid rond het gebruik van de ondergrond. Daaraan wordt invulling gegeven door een beleidsvisie duurzaam gebruik van de ondergrond. Deze beleidsvisie is:

- Agenderend en initiërend: de beleidsvisie is bedoeld voor het maken van beleidskeuzes voor de ondergrond op landelijk niveau;
- Wordt in wisselwerking met bestaand of in ontwikkeling zijnd beleid opgesteld en legt relaties met klimaat-, energie-, water- en landbouwbeleid.

Ook de meeste provincies hebben in het kader van het ILG¹ bodemvisies opgesteld. Een belangrijke volgende stap is nu: hoe worden de visies geïmplementeerd? Hoe zorgen we voor draagvlak, samenwerking met de gebiedsbeheerders en gezamenlijke visie en ambities?

Het SPRONG project² heeft in twee pilots, één op gemeentelijke en één op provinciale schaal, een werkwijze ontwikkeld waarbij de beleidsmedewerker bodem andere werkvelden intern, maar ook de gebiedsbeheerder en belanghebbende buiten de organisatie betreft. Daarbij ligt de nadruk wat de bodem kan bijdragen aan maatschappelijke ontwikkelingen en vraagstukken zoals verstedelijking, omgaan met klimaatveranderingen en een gezonde leefomgeving. Naast de inhoud speelt het proces rond de visievorming een belangrijke rol.

¹ Investeringsbudget Landelijk Gebied.

² Mede gefinancierd door Stichting Kennisoverdracht Kennisontwikkeling Bodem (SKB).

Daarnaast wil het SPRONG projectteam benadrukken dat de ontwikkelingen die zich nu voordoen in het bodemwerkveld een tiental jaar geleden ook zijn begonnen in het waterbeheer. Waterbeheer verschuift steeds meer van een technisch-georiënteerd vraagstuk naar een ruimtelijk-bestuurlijke uitdaging. Waterbeheer is momenteel vaak al een vast onderdeel in het besluitvormingsproces over de ruimtelijke inrichting van stedelijk en landelijk gebied. Waterbeheerders proberen steeds meer vanuit een integrale benadering vroegtijdig betrokken te raken bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Het SPRONG projectteam wil door het organiseren van een cursus de in het project ontwikkelde kennis overbrengen naar een breder publiek en zo bijdragen aan de praktijk van duurzaam bodembeheer. We willen daarbij professionals van verschillende gebiedsbeheerders, zoals Dienst Landelijk Gebied (DLG), waterschappen, provincies, gemeenten en bijvoorbeeld Staatsbosbeheer (SBB), laten ervaren dat het opstellen en hanteren van een visie op duurzaam bodembeheer, een integratief kader is voor hun gebiedsprocessen.

Doelgroep van de cursus

De bovenstaande aanleiding heeft vooral gevolgen voor het werk van ambtenaren op lokaal en regionaal niveau (gemeenten, provincies, waterschappen, milieudienst, DLG, Staatsbosbeheer) globaal onderscheiden wij de volgende doelgroepen:

- Primaire doelgroep: beleidsambtenaren bodem werkzaam op lokaal of regionaal niveau bij gemeenten, provincies, waterschappen, milieudiensten en DLG die geconfronteerd worden of zich bezig houden met: onder andere RO, Landgebruik, Water, Bodem, Energie, Grondverzet etc. Deze ambtenaren vervullen de rol van trekker en brengen de partijen samen.
- Secundaire doelgroepen: ambtenaren werkzaam op andere beleidsterreinen die wel geconfronteerd worden met bodem, denk hierbij aan: RO, Landgebruik, Water, Bodem, Energie, Grondverzet. Om deze doelgroep te bereiken fungeert de bodemambtenaar als intermediair. Tenslotte bodemgebruikers, inrichters en belangenorganisaties.

Doel van de cursus

De beschreven ontwikkelingen vanuit beleid en omgeving vormen een uitdaging en een kans voor de verantwoordelijke overheden. Het opstellen van een bodemvisie op lokaal of regionaal niveau kan helpen om deze uitdagingen het hoofd te bieden en kansen te verzilveren. Het doel van de cursus is om te laten zien hoe een bodemvisie kan worden opgesteld, geïmplementeerd of als kader voor gebiedsontwikkeling kan worden gebruikt en wat hierbij belangrijke aandachtspunten zijn. Een belangrijk

uitgangspunt van de cursus is dat een bodemvisie zowel een doel is als een middel om belangen en kennis samen te brengen en doorwerking te borgen.

Resultaat van de cursus

De cursus beoogt twee typen resultaten te realiseren:

1. Het ervaren en communiceren van het belang van een visie voor het duurzaam beheer van de bodem voor integrale gebiedsprocessen in het landelijk en stedelijk gebied en de overgangszones. In de cursus wordt duidelijk gemaakt dat een bodemvisie als integratief kader kan dienen voor gebiedsprocessen rond klimaat-, energie- en waterbeheervraagstukken.
2. Het oefenen met het opstellen van een integrale bodemvisie en het werken met (cq. Implementeren van) een dergelijk document of instrument. Welke onderwerpen zijn belangrijk en wat zijn de uitdagingen die hierbij komen kijken. Daartoe wordt een aantal handvatten geboden waarmee hij/zij zelf aan de slag kan met het opstellen van een bodemvisie. Gedurende de cursus wordt samen met iedere afzonderlijke deelnemer een plan van aanpak opgesteld zodat hij/zij direct aan de slag kan zodra hij weer terugkomt in zijn/haar organisatie(onderdeel).

Bouwstenen van de cursus

Op basis van praktijkervaringen bij het opstellen van de bodemvisie voor de gemeente Gorinchem en de provincie Groningen is de cursus ingericht langs drie lijnen.

1. Betrekken van belangen
2. Betrekken van kennis
3. Borgen van de doorwerking van de bodemvisie

Betrekken van belangen

Een bodemvisie kan niet alleen door één organisatie alleen worden opgesteld. Voor het opstellen van een visie op duurzaam bodembeheer zijn overheden sterk afhankelijk van:

- Interne organisatie: afstemming met andere afdeling en zoeken naar kansen om visie en ambities van verschillende beleidsvelden te verknopen;
- Andere overheden en private partijen: onderlinge afhankelijkheid tussen partijen die gebaseerd kan zijn op bevoegdheden of op landgebruik/belangen.

Dit onderdeel wordt in de cursus verder uitgediept aan de hand van twee onderwerpen:

1. *Coalitievorming en participatie -praktische benadering:*

- Koppelen van belangen en kennis: eigen doelen verzoenen met die van andere partijen;
 - Meerwaarde van coalities: grotere ambities realiseren dan vanuit een unilaterale positie. Ambitie leidt tot wederzijdse afhankelijkheid;
 - Arrangeren van het proces: samenwerking en conflicthantering onderbrengen in een ad hoc proces structuur.
2. *Verbindende vaardigheden*: hierbij wordt nadrukkelijk ingegaan op vaardigheden die belangrijk zijn voor de trekkers van de bodemvisie. Omdat het omgaan met onzekerheden en improvisatie een van de belangrijkste uitdagingen is in een participatief proces worden de deelnemers handvatten aangereikt voor improvisatie.

Betrekken van kennis

Bij dit onderdeel staat het in beeld krijgen van de aanwezige informatie en kennis die nodig is voor het opstellen van een bodemvisie centraal. Deze kennis is immers het uitgangspunt van de bodemvisie. Daartoe zijn twee onderwerpen centraal:

1. *Verzamelen en mobiliseren van kennis/informatie*: om bodem communiceerbaar te maken is kaart materiaal essentieel. In dit onderdeel gaan we in op informatie en kaartbeelden die minimaal nodig zijn, daarnaast wordt ingegaan op het in beeld brengen van kennisdragers die wellicht minder inzichtelijk zijn: personen. Hierbij wordt nadrukkelijk aansluiting gezocht bij het BIELLS³ project en de lopende pilots.
2. *Ruimtelijk ontwerpen: een blik in de 'black box'*. Omdat juist de slag van het bodemwerkveld naar een maatschappelijke context vaak een uitdaging is, is het belangrijk om inzicht te krijgen in 'de denkwijze' van de personen die de ontwerpen maken zoals stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten. Om de 'blackbox' van het ontwerpproces te openen wordt taal en verloop van het ontwerpproces besproken.

Doorwerking

Een van de belangrijkste uitdagingen na het opstellen van een bodemvisie is hoe deze visie wordt vastgehouden en uitgevoerd. Met de cursus beogen we een zg. Network of Practitioners (cf. Brown & Duguid, 2000) op te bouwen rond gebiedsontwikkeling, met een visie op duurzaam bodembeheer en –gebruik als integratief kader. Een in house (binnen één organisatie of één gebied) variant van de cursus biedt hiervoor het meeste houvast. Door middel van een zg. NoP wordt de doorwerking van de bodemvisie geborgd. Daarom is in de cursus ruimte ingebouwd voor de volgende

³ Bodem Informatie Essentieel voor Landelijke en Lokale Sturing

aandachtspunten: 1) inbedding in formele besluitvormingsprocessen⁴, 2) vertalen in communicatie-inspanningen en 3) ontwikkeling en internalisering in de professionele competenties van de betrokken professionals.

1. inbedding in formele besluitvormingsprocessen: een tastbare manier om een bodemvisie te laten doorwerken is door er een formele status aan te geven. Bijvoorbeeld in de vorm van een (aspect-)Structuurvisie, of een bestuurlijk besluit. Dat zal niet in alle gevallen nodig of wenselijk worden geacht. Daarom zijn Communicatie en Professionele competenties ook van groot belang om de bodemvisie te laten doorwerken in het netwerk van gebiedsautoriteiten.
2. *Communicatie*: hierbij wordt ingegaan op het belang van externe en interne communicatie en enkele uitgangspunten van communicatie en hoe dit kan worden georganiseerd. Hoe kan een integrale bodemvisie het beste vertaald worden naar interne en externe doelgroepen die met deze visie aan de slag (zouden) moeten?
3. *Professionele competenties*: het ontwikkelen van competenties bij professionals die bij bodembeheer betrokken zijn, draagt bij aan het veranderen hun werkwijze in de richting van meer duurzaam en integraal gebiedsbeheer. Wanneer gebiedsbeheerders de meerwaarde van een bodemvisie als integratief kader hebben leren ontdekken, is de kans groter dat zij de bodemvisie inzetten om hun gebiedsprocessen op elkaar af te stemmen.

Organisatie [voorstel]

De cursus kan op twee manieren worden aangeboden:

1. Op basis van inschrijving
2. Bij de organisatie of gebied zelf: in house bij een provincie of waterschap, of in een netwerk van gebiedsbeheerders in een provincie of waterbeheergebied.

Tijdens de cursus wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van concrete cases/situaties. Dit om ook aan te sluiten bij de beleving van de deelnemers. De cursus heeft een actief/participatief karakter en naast enkele korte presentaties wordt de leerstof direct toegepast op de eigen situatie.

De trainers geven er de sterke voorkeur aan dat een intake gesprek van de cursist plaatsvindt op locatie.

De tijdsduur van de cursus kan variëren afhankelijk van de behoefte. Voorstel is om zowel een 1-daagse versie als een 2-daagse versie van de cursus te ontwikkelen.

⁴ Inbedding in formele besluitvorming betekent ook uitvoeringsmiddelen, zoals financiën, wet- en regelgeving en organisationele capaciteit.